

Elektromos sokkolók

*Kivonat a 20. Általános Jelentésből,
Magyarul publikálva 2010-ben*

Előzetes megállapítások

65. A CPT által meglátogatott országokban egyre gyakoribb, hogy a rendőröket és más rendvédelmi dolgozókat elektromos sokkolókkal (EDW) látják el, és bizonyos országokban a Bizottság azt is megfigyelte, hogy ezek a fegyverek a fogvatartási helyeken (különösen a börtönökben) is használatban vannak. Többféle sokkoló létezik, az elektromos sokkoló botoktól és más kézfegyverektől kezdve, amelyeknek közvetlen kontaktusba kell kerülnie a célszeméllyel, egészen a kicsiny, nyílszerű lövedékekig, amelyek képesek bizonyos távolságon belül áramütést mérni a célszemélyre.

66. A sokkolók rendvédelmi dolgozók és más közhivatalt betöltő személyek általi használata ellentmondásos kérdés. Egymással ellentétes véleményeket lehet hallani mind azokról a konkrét körülményekről, amelyek indokolhatják ezeknek a fegyvereknek a használatát, mind pedig arról, hogy ezek a fegyverek potenciálisan milyen káros hatást gyakorolhatnak az egészségre. Az is tény, hogy a sokkolók jellegüknél fogva alkalmasak a visszaélésre. A CPT több alkalommal gyűjtött meggyőző bizonyítékot arról, hogy ilyen típusú fegyvereket használtak fel arra, hogy szabadságuktól megfosztott személyeket súlyosan bántalmazzanak, a Bizottsághoz pedig gyakran érkeztek olyan állítások, hogy fogva tartott személyeket fenyegettek azzal, hogy sokkolóval fogják őket bántalmazni.

67. A CPT több látogatási jelentésében foglalkozott már a sokkolók rendszeresítésének kérdésével. A következő pontokban a Bizottság kiemeli, hogy mostanáig milyen álláspontot fogadott el ebben a kérdésben, és rámutat néhány aggályos területre. A CPT szívesen vesz minden megjegyzést az Általános Jelentésnek erről a részéről, melyek segítik a Bizottságot abban, hogy meghatározza követelményeit erről az összetett területről.

Általános elvek

68. A CPT tudatában van annak, hogy a nemzeti hatóságok a rendvédelmi szervek dolgozói számára olyan eszközt akarnak adni, amely alkalmas arra, hogy többféle erősséggel reagálhassanak a munkájuk során előadódó veszélyes helyzetekre. Nem kétséges, hogy a sokkolóhoz hasonló, nem halálos fegyverek révén bizonyos esetekben elkerülhetővé válik a lőfegyverek használata. Ugyanakkor az elektromos sokkolók akut fájdalmat okozhatnak, és amint jeleztük, könnyen vissza lehet élni velük. Ennek megfelelően akkor szabad a rendvédelmi szervek dolgozói vagy más, közhivatalt betöltő személyek kezébe sokkolót adni, ha a kérdést alaposan megvitatták az adott ország végrehajtó és törvényhozó szerveinél. Ezen túlmenően a sokkolók alkalmazásának kritériumait törvényben kell meghatározni, a megfelelő végrehajtási utasításokkal együtt.

69. A CPT úgy véli, hogy az elektromos sokkolók használata során a következő alapelveknek kell érvényesülniük: szükségesség, szubszidiaritás, arányosság, előzetes figyelmeztetés (ahol lehetséges) és elővigyázatosság. Ezek az elvek egyebek mellett magukban foglalják azt is, hogy megfelelő kiképzésben kell részesíteni azokat a közhivatali betöltő személyeket, akik sokkolót kapnak használatra. Konkrétabban, ami a lövedékek kilövésére képes sokkolókat illeti, a használatukat szabályozó kritériumokat a lőfegyverek használatára vonatkozó kritériumokhoz hasonlóan kell megszabni.

70. A CPT álláspontja szerint a sokkolók használatát olyan helyzetekre kell korlátozni, ahol valós és közvetlen veszélyben van valakinek az élete vagy a testi épsége. Tilos ezeket a fegyvereket kizárólag arra a célra használni, hogy kikényszerítsék egy parancs teljesítését. A fentiek mellett, ezeknek a fegyvereknek az alkalmazását kizárólag akkor szabad engedélyezni, ha a kevésbé kényszerítő módszerek (tárgyalás és rábeszélés, kézi megfékezési technikák, stb.) már kudarcot vallottak vagy nem célszerűek, és ahol ez az egyetlen lehetséges alternatívája egy olyan módszer alkalmazásának, amely még nagyobb élet- és sérülésveszélyt jelentene.

A fenti elvek alkalmazása konkrét helyzetekben

71. Ezeknek az elveknek a konkrét helyzetekre történő alkalmazása során a CPT például egyértelműen kiállt az ellen, hogy sokkolóval lássák el azoknak az egységeknek a tagjait, amelyek az idegenrendészeti fogvatartottak deportálását végzik. Ehhez hasonlóan, a Bizottság erős fenntartásait fejezte ki az elektromos sokkolók börtönben (és a fortiori zárt pszichiátriai objektumban) történő használata iránt. Csak nagyon kivételes körülmények (pl. túszejtés) indokolhatják az elektromos sokkoló alkalmazását ilyen biztonságos körülmények között, de így is csak azzal a szigorú feltétellel, hogy ezt a fegyvert kizárólag a személyzet megfelelően kiképzett tagjai használhatják. Az elektromos sokkolók minden formáját ki lehet adni szabványos felszerelésként a személyzet azon tagjainak, akik börtönben vagy más fogvatartási helyszínen dolgoznak közvetlenül a fogvatartottakkal.

72. Az elektromos sokkolókat egyre gyakrabban alkalmazzák letartóztatáskor, és több, széles nyilvánosságot kapott eset fordult elő, amikor ennek során indokolatlanul használták a sokkolót (pl. többször is áramütést mértek olyan személyekre, akik a földön feküdtek). Nyilvánvaló, hogy az elektromos sokkoló használatát az ilyen helyzetekben szigorú feltételekhez kell kötni. A CPT néhány országban olyan iránymutatással találkozott, amely szerint ezeket a fegyvereket a rendvédelmi szervek dolgozói olyankor használhatják, amikor erőszakkal - vagy erőszak fenyegetésével - kell számolni, és olyan mértékben, amekkora saját maguk vagy mások megvédéséhez szükséges - ez pedig annyira általános meghatározás, hogy nyitva hagyja a lehetőséget az aránytalan válaszra. Ha az elektromos sokkoló választott fegyverré válik minden olyan alkalommal, amikor valaki ellenszegül a letartóztatásnak, az rendkívül negatív hatással lehet a rendvédelmi dolgozók megítélésére a közvéleményben.

73. Figyelemmel megbízásának korlátaira, a CPT vonakodik attól, hogy határozottan állást foglaljon az elektromos sokkolók használatát illetően olyan műveletek során, amikor a cél a közrend fenntartása vagy visszaállítása (például tüntetők elleni fellépés során). Mindezzel együtt, a fenti 70. pontban kifejtett elvek fényében az elektromos sokkolók alkalmazása ezen műveletek során helytelennek tekintendő, kivéve ha valós és közvetlen életveszély vagy sérülésveszély áll fenn. Az érintett rendvédelmi dolgozóknak más eszközeik is vannak (vagy kellene, hogy legyenek) arra, hogy megvédjék magukat, illetve megtegyék az adott feladat elvégzéséhez szükséges, a helyzethez igazított intézkedéseket. Megemlítendő, hogy Európa néhány országában a rendőri erők számára megtiltották az elektromos sokkoló alkalmazását nyilvános tüntetések elleni fellépéskor.

74. Külön kell utalni a sokkoló övekre és az ahhoz hasonló eszközökre. A CPT világosan kifejezésre juttatta, hogy ellenzi az ilyen eszközök alkalmazását fogvatartott személyek mozgásának irányítására, akár a szabadságvesztés helyén használják őket, akár azon kívül. A Bizottság véleménye szerint ezek az eszközök eredendően megalázó bánásmódot valósítanak meg azzal a személlyel szemben, akivel szemben alkalmazzák őket, ráadásul a visszaélés veszélye különösen nagy. Alternatív megoldásokat lehet és kell találni a biztonság fenntartására a fogva tartott személyek mozgása során.

Utasítások és kiképzés

75. Az elektromos sokkoló kiadására vonatkozó döntés meghozatala után az illetékes hatóságoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a szolgálatnak azok a tagjai, akik megkapják ezeket a fegyvereket, részletes eligazításban részesüljenek. Továbbá azokat a rendvédelmi dolgozókat, akik ilyen fegyvereket használhatnak, külön kell kiválasztani - figyelembe véve stressztűrésüket és helyzetfelmérő képességeiket - és megfelelően ki kell képezni. A szolgálaton belül kell kialakítani egy kiképzési programot, rendszeres teszteléssel (lásd még 80. pont).

Technikai szempontok

76. Bármilyen más fegyverrendszerhez hasonlóan, mielőtt a kérdéses elektromos sokkolót rendszeresítenék, technikai engedélyezési eljárást kell lefolytatni. Ennek az eljárásnak különösen is biztosítania kell, hogy az elektromos kisülések száma, időtartama és intenzitása biztonságos szintre legyen korlátozva. A CPT-nek tudomása van olyan esetekről, amikor szabadságuktól megfosztott személyeket súlyos áramütéseknek tettek ki gyors egymásutánban; ez a túlzott mértékű, szükségtelen kényszerítés bántalmazásnak minősül. Emellett gondoskodni kell rendszeres karbantartásról / szervizelésről.

77. Az elektromos sokkolót fel kell szerelni olyan eszközzel (ez általában egy memória chip), amely alkalmas különféle információk rögzítésére, és az eszköz használatának az ellenőrzésére (a használat pontos ideje, az áramütések száma, időtartama és intenzitása, stb.). Az ilyen chipeken tárolt információkat az illetékes hatóságok rendszeresen leolvassák, meghatározott időközönként (legalább háromhavonta). Ezen túlmenően a fegyvereket beépített lézeres célzó és videófelvevő eszközökkel kell ellátni, melyek lehetővé teszik a biztonságos célzást, és felvételt készítenek a felhasználás környezetéről.

78. A rendvédelmi szervek dolgozói részére kiadott elektromos sokkoló eszközök általában különböző módokban használhatók, konkrétan „tüzelés” és „kontakt” (fájdalomkeltés) módban. Az előbbiben a fegyver lövedékeket lő ki magából, amelyek egymástól kis távolságra rátapadnak a célszemélyre, és elektromos kisülést keltenek. Az esetek nagy többségében ez a kisülés generalizált izomösszehúzódást vált ki, ami időleges bénulást okoz, és a célszemély összeesik. Ha viszont a „kontakt” módot használják, a fegyver végén található elektródák a célszeméllyel való érintkezés pillanatában villamos ívet hoznak létre, ami nagyon erős, lokalizált fájdalmat okoz, és meg is égetheti a bőrt. A CPT-nek erős fenntartásai vannak ez utóbbi mód használatával szemben. A megfelelően kiképzett rendvédelmi dolgozók számos más technikát tudnak alkalmazni azoknak a személyeknek a megfékezésére, akik kartávolságnyira vannak tőlük.

Egészségügyi szempontok

79. Az elektromos sokkoló potenciális hatásai a célszemély fizikai és mentális egészségére erősen vitatottak, ezeket a vitákat különösen azok az esetek szítják, amikor valaki meghalt röviddel azután, hogy egy ilyen fegyvert használtak vele szemben. Bár a témával kapcsolatos kutatások egyelőre nem hoztak végleges eredményeket, vitathatatlan, hogy az elektromos sokkolók használata meghatározott egészségügyi kockázatokkal jár, mint például a lövedékek becsapódását követő összeesés miatti sérülésveszély, vagy a bőr égési sérülései, ha a fegyvert huzamosabban használják „kontakt” módban. Mivel nincsenek részletes kutatási adatok arról, hogy az elektromos sokkoló potenciális milyen hatást gyakorolhat a különösen sebezhető személyekre (pl. idősek, várandós nők, kisgyermek, szívbetegek), a CPT úgy véli, hogy ilyen személyekkel szemben kerülni kell a használatát. Az elektromos sokkoló használata delíriumos állapotban lévő vagy ittas személyeken szintén kényes kérdés; a fenti elmeállapotban lévő személyek valószínűleg nem értik meg annak az előzetes figyelmeztetésnek a jelentőségét, hogy a fegyvert használni fogják rajtuk, ezért ebben a helyzetben még agitáltabbá válhatnak. A fenti egészségi állapotok miatt történtek már halálesetek letartóztatáskor, különösen olyankor, amikor elektromos sokkolót alkalmaztak. Ezért fokozott óvatossággal kell eljárni, a sokkoló használatát kerülni kell az ilyen esetekben, és általában minden olyan helyzetben, amikor a sokkoló növelheti az elhalálozás vagy sérülés kockázatát.

80. Azoknak a rendvédelmi dolgozóknak a kiképzése, akiket elektromos sokkolóval látnak el, olyan kérdésekre is térjen ki, mint hogy mikor nem használható ez a fegyver egészségügyi okok miatt, illetve hogyan kell elsősegélyt adni (összeesés, égési sérülések, a lövedékek okozta sebek, szívrendellenességek, agitált delírium, stb.). Emellett, mihelyt az elektromos sokkolóval megfélemezett személy kezelhetővé vált, azonnali tájékoztatni kell arról, hogy a fegyver hatása átmeneti.

81. A CPT úgy véli, hogy akivel szemben elektromos sokkolót alkalmaztak, annak mindenképpen orvosi vizsgálaton kell átesnie, és ha szükséges, kórházba is be kell szállítani. Az orvosokat és a baleseti / vészhelyzeti szolgálatokat tájékoztatni kell arról, hogy milyen hatást gyakorolhat ez a fegyver azokra, akikkel szemben használták, valamint a lehetséges kezelési formákról, mint a testi, mind pedig a pszichológiai egészség szempontjából. Ezen túlmenően, orvosi igazolást kell adni az érintett személyeknek (és/vagy az ügyvédjüknek, kérésre).

Az incidenst követő eljárás

82. A sokkoló minden egyes használatát követően jelentést kell kérni attól a rendvédelmi dolgozótól, aki a fegyver alkalmazásához folyamodott. Emellett az incidensről egy részletes, magasabb szintre küldendő jelentésben is be kell számolni. Ebben a jelentésben ki kell térni azokra a pontos körülményekre, amelyeket figyelembe véve a fegyver alkalmazása mellett döntöttek, az alkalmazás módjára, és tartalmaznia kell minden más lényeges információt is (tanúk jelenléte, más fegyverek is rendelkezésre álltak-e, milyen egészségügyi ellátást kapott a célszemély, stb.). A jelentésben szerepeljenek a memória chipen rögzített információk és a sokkoló használatáról készült videófelvétel.

83. Ezt a belső eljárást egy külső monitoring elemmel is ki kell egészíteni. Ez állhat például abból a kötelezettségből, hogy rendszeres időközönként tájékoztatni kell egy független, a rendvédelmi szervek felügyeletével megbízott testületet minden olyan esetről, amikor elektromos sokkoló használatához kellett folyamodni.

84. Valahányszor azt tűnik ki a jelentésből, hogy az elektromos sokkoló használata nem feltétlenül felelt meg a vonatkozó törvényeknek vagy előírásoknak, megfelelő vizsgálatot (fegyelmi és/vagy büntetőjogi eljárás) kell indítani.